

نقش عوامل انگیزشی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه مدارس دولتی شهرستان زاهدان

حسین میر^۱، حبیب اله کرد^۲

^۱ کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

^۲ دکتری مطالعات برنامه درسی، پردیس رسالت، دانشگاه فرهنگیان استان سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش عوامل انگیزشی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه مدارس دولتی شهرستان زاهدان می باشد. روش این تحقیق توصیفی-همبستگی است، جامعه آماری پژوهش حاضر شامل، کلیه دانش آموزان پسر مقطع متوسطه مدارس دولتی شهرستان زاهدان که در نیمسال اول سال تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۵ مشغول به تحصیل هستند به تعداد ۵۲۳۱ نفر می باشد که با استفاده از جدول مورگان تعداد ۳۹۸ نفر به عنوان نمونه آماری و به روش نمونه گیری طبقه‌ای-تصادفی متناسب با حجم انتخاب شدند، ابزار پژوهش پرسشنامه های محقق ساخته بر پایه طیف لیکرت بوده که برای تعیین روایی پرسشنامه از روایی صوری و محتوایی و برای پایایی از آلفای کرونباخ استفاده که برابر ۰/۹۲ محاسبه شد و برای آزمون فرضیات پژوهش از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چند گانه استفاده شد. نتایج نشان داد که عوامل انگیزشی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه مدارس دولتی شهرستان زاهدان تاثیر مثبت و معناداری دارد.

واژه‌های کلیدی: عوامل خانوادگی، عوامل فردی، عوامل اجتماعی، عوامل آموزشی، پیشرفت تحصیلی، دانش آموزان، مدارس دولتی، زاهدان.

مقدمه

پیشرفت تحصیلی از جمله موضوعاتی است که از ابعاد تربیتی، روان شناسی، به آن بسیار پرداخته شده است. یافته‌های تحقیقات متعدد نشان داده است پیشرفت تحصیلی نه تنها از ساختارهای دانش و فرآیندهای پردازش اطلاعات تأثیر می‌پذیرد بلکه به عوامل انگیزشی از جمله باورها، نگرشها و ارزشها نیز مربوط می‌شود. سالهای متمادی است که محققان و پژوهشگران تعلیم و تربیت و روانشناسان اجتماعی، مطالعات فراوانی در مورد عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان انجام داده اند. پیشرفت موضوعی است که به خصوص در حال حاضر نیز مورد توجه تمامی کشورهای جهان بوده است و هر ساله مقدار زیادی از بودجه جوامع صرف تحصیل کودکان و نوجوانان می شود و پژوهشهای زیادی به بررسی عوامل مختلفی که می تواند بر پیشرفت تحصیلی تأثیر داشته باشد، عواملی مانند خانواده، محیط زندگی، مدرسه و برنامه های آموزشی اختصاص یافته است. (نورشاهی، ۱۳۹۲: ۱۸۰)

پیشرفت تحصیلی به معنای مقدار یادگیری آموزشگاهی فرد است به طوری که بتوان آنها را در دو مقوله کلی عوامل مربوط به (تفاوت فردی) و عوامل مربوط به (مدارس و نظام آموزشی) مورد مطالعه قرار داد. در واقع پیشرفت تحصیلی یکی از مهم ترین معیارهایی است که در بررسی توانایی دانش آموزان برای اتمام تحصیلات هر مقطع تحصیلی و رسیدن به مرحله فارغ التحصیلی نقش قابل توجهی ایفا می کند. این مفهوم یکی از مهم ترین پارامترهایی است که در پیش بینی وضعیت آتی فراگیران از لحاظ کسب صلاحیت و مهارتهای علمی و عملی لازم مورد استفاده قرار می گیرد. معمولاً پیشرفت تحصیلی را با روش های مختلفی اندازه گیری می کنند که از جمله آنها می توان به میزان پیشرفت در هر یک از دوره های آموزشی به طور مجزا، پیشرفت حاصله در مجموعه دوره های آموزشی، معدل تحصیلی سالیانه، معدل تحصیلی یک برنامه آموزشی و آزمون های تخصصی برای کسب مجوزهای تثبیت شغلی یا احراز صلاحیت حرفه ای اشاره نمود. در واقع یکی از تدابیر لازم برای بهینه سازی آموزش پرداختن به مسائل و عوامل موثر بر رشد و دستاورد تحصیلی دانش آموزان است. متغیری که بنظر می تواند بر موفقیت و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تاثیر بگذارد انگیزش تحصیلی است. رویکردهای مرتبط با انگیزش تحصیلی فرض را بر این می گذارند که در انسان تمایل ذاتی و درونی برای رفتار یادگیری وجود دارد که یا توسط محیط پیرامون تشویق و حمایت می شود و یا بالعکس بواسطه ی بی توجهی تضعیف می گردد. بطور کلی انگیزش را می توان در سه سطح انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و بی انگیزگی در نظر گرفت. انگیزش درونی مبتنی به نیازهای ذاتی برای شایستگی و خودمختاری است و باعث می شود که انسان پیوسته در جستجو و تلاش برای غلبه بر چالش ها باشد و فعالیتی نظیر یادگیری، بخاطر خشنودی و رضایت درونی انجام شود. انگیزش بیرونی بدین معناست که فرد فعالیتی را به خاطر نفس عمل انجام نمی دهد بلکه آن عمل وسیله ای برای رسیدن به اهداف دیگر نظیر جوایز و پاداش هاست و قسمت سوم که بی انگیزگی است در آن فرد بین رفتار و نتایج آن ارتباطی نمی یابد و علت رفتار را نیروهای خارج از کنترل خود می پندارد. (پورکاظمی، ۱۳۹۲: ۵۷)

این رویکرد بیش از هر نظریه در نظریه خودمختاری طرح شده است که در آن به چهار نوع درونی سازی تکیه دارد که عبارتند از: تنظیم بیرونی یا همان انگیزش بیرونی که عبارت است از رفتاری که بمنظور کسب پیامدهای مثبت یا اجتناب از پیامدهای منفی تنظیم می شود، تنظیم تزریقی یا فرآیندی که از طریق آن یک رویداد بیرونی عیناً درونی می شود، تنظیم همانندی شده که زمانی رخ می دهد که رفتاری توسط فرد ارزشمند تلقی می شود و او تصور می کند که آن رفتار توسط خودش انتخاب شده است. تنظیم یکپارچه که از انواع درونی سازی خودمختارتر است و در آن به جای آنکه صرفاً چیزی به خاطر ساختار وحدت یافته ی درونی فرد اضافه شود این ساختار تغییر شکل می یابد و تنظیم به طور کامل خودمختار می شود (سیف، ۱۳۹۲: ۱۰۲).

از جمله مهمترین عواملی که همواره بر پیشرفت تحصیلی تاثیر داشته انگیزش است به طوری که انگیزه را موتور محرک فرد می دانند. با توجه به موارد گفته شده پژوهشگر درصدد است با بررسی نقش عوامل انگیزشی و امکانات آموزشی و تاثیر آن بر عملکرد و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان راهکارهایی را جهت بهبود فرایند آموزش و همچنین بهبود پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ارائه دهد؛ باعنایت به مطالب فوق پژوهشگر باتوجه به مطالعات انجام داده و علاقمندی به موضوع در صدد بررسی نقش

عوامل انگیزشی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه مدارس دولتی شهرستان زاهدان برآمده تا از این طریق بتواند پیشنهادات علمی و عملی به مدیران آموزش و پرورش ارائه نماید.

پیشینه نظری تحقیق

مفهوم انگیزش

انگیزش، یک مفهوم وسیع است. این مفهوم چندین واژه دیگر را که توصیف کننده عوامل مؤثر در انرژی و هدایت رفتار ما است نظیر نیازها، علائق، ارزش‌ها، گرایش‌ها، اشتیاق‌ها و مشوق‌ها را دربرمی‌گیرد. (سیف، ۱۳۹۲)

انگیزش، از نظر لغوی اسم مصدر و به معنی ترغیب، انگیزیدن و انگیختن است. ولی از دیدگاه صاحب‌نظران عبارت است از: «حالت‌های درونی ارگانسیم که موجب هدایت رفتار او به سوی هدفی خاص می‌شود». انگیزش، معمولاً بر اثر دخالت یک انگیزه در انسان ایجاد می‌شود. انگیزه، اصطلاحی است که با انگیزش مترادف است و بعضی این دو را یکی می‌دانند. تعریف انگیزه: عبارت است از: عامل درونی به وجود آورنده انگیزش. انگیزه نیز در لغت به معنی آنچه که کسی را به کاری برانگیزد آمده است. انگیزه و انگیزش غالباً به صورت مترادف به کار می‌روند. با این حال، می‌توان انگیزه را دقیق‌تر از انگیزش دانست. به این صورت که انگیزش را عامل کلی مولد رفتار، اما انگیزه را علت اختصاصی یک رفتار خاص به حساب آورد.

پدیده انگیزش، غالباً به علل رفتار و تعبیر و تفسیر انسان از رفتارهای گوناگون توجه دارد. روان‌شناسان معتقدند، مسائل اساسی که در روان‌شناسی انگیزش مطرح می‌شود، عبارتند از اینکه: چرا رفتار خاصی پدید می‌آید؟ چرا رفتار هدفدار است؟ چرا رفتار معینی برای مدت زمانی طولانی ادامه می‌یابد؟ (همان منبع) انگیزش، دلایل رفتار افراد را نشان می‌دهد و مشخص می‌کند که چرا آنها به روشی خاص رفتار می‌کنند. رفتار دارای انگیزه، رفتاری همراه با انرژی، جهت‌دار و دنباله‌دار است.

اصطلاح انگیزش را می‌توان به عنوان عامل نیرو دهنده، هدایت کننده و نگهدارنده رفتار تعریف کرد. گیج و برلاینر^۱ (۱۹۸۴)، انگیزش را به موتور و فرمان اتومبیل تشبیه کرده‌اند. سیفرت^۲ (۱۹۹۲)، گفته است، انگیزش یک تمایل یا گرایش به عمل کردن به طریقی خاص است. او همچنین انگیزه را به صورت نیاز یا خواست ویژه‌ای که انگیزش را موجب می‌شود، تعریف کرده است. از لحاظ پرورشی، انگیزش هم هدف است و هم وسیله. از اینرو، تمام برنامه‌های درسی که برای آنها فعالیت‌های حوزه عاطفی در نظر گرفته شده است، دارای هدف‌های انگیزشی هستند. به عنوان وسیله، انگیزش مانند آمادگی ذهنی یا رفتارهای ورودی یک پیش‌نیاز یادگیری به حساب می‌آید و تأثیر آن بر یادگیری کاملاً آشکار است. (سیف، ۱۳۹۲: ۳۴۸)

انگیزش پیشرفت سازه ایست مهم که از دیدگاه‌های نظری متعدد با روش‌های سنجش متفاوت مورد بررسی قرار گرفته است. در الگوهای نظری انگیزش پیشرفت، باورهای افراد عمده ترین و اصلی ترین تعیین کننده رفتار پیشرفت محسوب می‌شوند (حجازی، ۱۳۹۰: ۴۷)

این الگوها عبارتند از: نظریه اسناد (واینر^۳)، نظریه انتظار - ارزش (ویگفیلد و اکلز^۴)، نظریه هدف (ایمز - دوئک و لگیت، نیکولز^۵)، نظریه خود تعیین گری (دسی و ریان^۶) و نظریه خودکارآمدی (بندورا^۷). فرض تمام این الگوها این است که انتظارات افراد برای موفقیت و ادراک آنها از توانایی انجام تکالیف مختلف نقش عمده ای در انگیزش رفتار ایفا می‌کنند. از میان آنها الگویی که بر نقش انتظارات و ادراک‌های خاص در انگیزش و رفتار انسان تأکید می‌کند، دیدگاه خودکارآمدی بندورا است (بندورا، ۱۹۹۳: ۷۷).

^۱ Gage & Berliner

^۲ Seifert

^۳ Weiner

^۴ Wigfield & Eccles

^۵ Ames, Dweck, Leggett & Nicholls

^۶ Deci & Ryan

^۷ Bandura

به اعتقاد بندورا انتظارات کارآمدی افراد، عمده ترین تعیین گر انتخاب فعالیت، علاقه مندی به تلاش بیشتر پافشاری روی آن فعالیت است. بندورا شکل خاصی از انتظار را مطرح ساخت که خودکارآمدی نامیده شده است. خودکارآمدی به عقاید و باورهای افراد در مورد قابلیت ها و لیاقت هایشان برای اعمال کنترل به عملکرد خویش و به رویدادهای مؤثر بر زندگی اشاره دارد. به عبارتی به عنوان یک تعیین کننده مستقیم و بلاواسطه در انگیزش و رفتار انسان عمل می کند (بندورا، ۱۹۹۳: ۷۷).

در نظریه خودکارآمدی بندورا عنوان می شود که افراد با باورهای قوی در مورد توانایی های خود در مقایسه با افرادی که در مورد توانایی خود تردید دارند در انجام تکلیف کوشش و پافشاری بیشتری نشان می دهند و در نهایت عملکرد آنها در تکلیف بهتر است.

به طور کلی انگیزش پیشرفت تحصیلی، نیرویی درونی است که یادگیرنده را به ارزیابی همه جانبه عملکرد خود با توجه به عالی ترین معیارها، تلاش برای موفقیت در عملکرد و برخورداری از لذتی که با موفقیت در عملکرد همراه است سوق می دهد و با اثر گذاشتن بر انواع مختلف فعالیت های تحصیلی به تمایل فرد برای رسیدن به هدف های تحصیلی اشاره دارد. انگیزش تحصیلی با هدف های ویژه، نگرش ها و باور های خاص، روش های نائل شدن به آنها و تلاش و کوشش فرد در ارتباط است. تحقیقات مختلف بر متمایز بودن جهت گیری انگیزشی دانش آموزان در موقعیت های مختلف تاکید دارند (نورشاهی، ۱۳۹۲).

انگیزش پیشرفت تحصیلی یکی از ملزومات یادگیری به حساب می آید و چیزی است که به رفتار شدت و جهت می بخشد و در حفظ و تداوم آن به یادگیرنده کمک می کند. با این انگیزه افراد، تحرک لازم را برای به پایان رساندن موفقیت آمیز یک تکلیف، رسیدن به هدف، یا دستیابی به درجه معینی از شایستگی در کار خود دنبال می کنند تا بالاخره بتوانند موفقیت لازم را در امر یادگیری و پیشرفت تحصیلی کسب کنند (نورشاهی، ۱۳۹۲).

لوین^۱ انگیزش پیشرفت را عالی ترین شاهراه یادگیری دانسته است. بدین معنی که هرچه انگیزه فرد برای دانستن، آموختن و تحصیل بیشتر باشد، فعالیت و رنج و زحمت بیشتری برای رسیدن به هدف نهایی متحمل خواهد شد. وقتی فرد از انگیزه پیشرفت بالایی برخوردار باشد، به تکالیف درسی به خوبی توجه می کند، تکالیف درسی را جدی می گیرد و علاوه بر آن سعی می کند اطلاعاتی بیش از آنچه در کلاس درس به او می آموزند، یاد بگیرد. همچنین برای یادگیری، مهارت های لازم و راهکارهای مناسب را می یابد. بدیهی است که موفقیت در یادگیری نیز، سبب احساس توانمندی بیشتر و افزایش علاقه به موضوع یادگیری می شود (سیف، ۱۳۹۲: ۴۵).

گسین^۲ انگیزش پیشرفت را نیاز دانش آموز به دست یابی به موفقیت تحصیلی تعریف می کند. وی معتقد است این نیاز از فردی به فرد دیگر متفاوت است. برای برخی این نیاز بسیار زیاد و برای برخی دیگر بسیار کم است. او اضافه می کند که انگیزش پیشرفت از طریق فرآیند های اجتماعی آموخته می شود (پورکاظمی، ۱۳۹۲).

انگیزش پیشرفت تحصیلی تمایل فراگیر است به آن که کاری را در قلمرو خاصی به خوبی انجام دهد و عملکردش را به طور خود جوش ارزیابی کند. از این رو غالب رفتارهایی که انگیزش تحصیلی را نشان میدهند عبارتند از پافشاری برانجام تکالیف دشوار، سخت کوشی یا کوشش در جهت یادگیری در حد تسلط و انجام تکالیفی که به تلاش نیاز دارد؛ بنابراین انگیزش تحصیلی یک حالت روان شناختی است و زمانی حاصل می شود که انسان خود را دارای کفایت لازم و خود کنترلی بداند (پورکاظمی، ۱۳۹۲).

خود کنترلی به دو بخش تقسیم می شود: فرصت کنترل و توانایی کنترل. فرصت کنترل عبارت از فرصتی است که به دانش آموز داده می شود تا برای امر تحصیل خود تصمیم بگیرد و توانایی کنترل عبارت از موقعیتی است که دانش آموز باید در آن احساس کفایت داشته باشد تا بتواند بر آن کنترل و تسلط داشته باشد (رودباری و واحدی، ۱۳۹۲).

انگیزش پیشرفت را حاصل سه مولفه نیاز به پیشرفت، احتمال دست یابی به موفقیت و ارزش مشوق موفقیت می داند. نیاز به پیشرفت به معنای حالت انفعالی است و تلاش نسبتا ثابت فرد برای کسب موفقیت است که همان حالت احساس غرور برای به

^۱ Levin

^۲ Gsyn

اتمام رساندن کار است. احتمال موفقیت یعنی انتظار عملی که باعث دست یابی به هدف می شود و یک امر ذهنی با باور شخصی درباره شانس دست یابی به هدف است. ارزش مشوق موفقیت با احساس غرور در ارتباط با کار معین مشخص می شود، بدین معنا که کسب موفقیت در تکالیف دشوار نسبت به کسب موفقیت در تکالیف ساده احساس غرور پدید می آورد و در نهایت، با کاهش احتمال موفقیت، ارزش مشوق افزایش می یابد. مک کلند^۱، انگیزش پیشرفت را یکی از صفات شخصی و نسبتاً ثابت آدمی تعریف کرده است که ریشه های آن را می توان در دوران کودکی جستجو کرد (سیف، ۱۳۹۲). وی چندین فرضیه را در زمینه انگیزش پیشرفت مطرح می کند:

- ۱- افراد از نظر درجه ای که پیشرفت را تجربه ای رضایت بخش تلقی می کند با هم تفاوت دارند.
- ۲- افراد با انگیزه پیشرفت بالا در مقابل افرادی که انگیزه پیشرفت کمتری دارند، موفقیت های مشتمل بر مخاطره متوسط و همراه با آگاهی از نتایج و پیامد کار را بیشتر ترجیح می دهند.
- ۳- افرادی که انگیزه پیشرفت بالایی دارند، به انجام دادن کارهای تولیدی و همراه با ابداع و خلاقیت بیشتر تمایل دارند (سیف، ۱۳۹۲).

در آغاز دهه ۷۰ هرمنس^۲ تلاش کرد تا با جمع آوری منابع ضمن مشخص کردن مولفه های انگیزش پیشرفت، آزمون معتبری برای اندازه گیری آن ارائه کند. وی معتقد است که می توان بر اساس پژوهش های انجام شده در زمینه انگیزش پیشرفت و پاسخ های آزمودنی ها به مواد آزمونها مؤلفه های سازنده انگیزش پیشرفت را مشخص کرد. بنابر دیدگاه وی، انگیزش پیشرفت از مؤلفه های سطح آرزو، رفتار مخاطره آمیز، ارتقا طلبی، مسئولیت پذیری، پشتکار، آینده نگری، رفتار شناختی، انتخاب دوست و رفتار موفق تشکیل شده است (زلالی و قربانی، ۱۳۹۳: ۱۱۲).

پژوهش ها نشان می دهند، دانش آموزان تیز هوش و عادی از نظر باور های انگیزشی و به کار گیری راهبردهای خود تنظیمی تفاوت معنا داری با هم دارند و سطح بالای انگیزش درونی باعث کارایی بالاتر در عملکرد ریاضی می شود (کالرو^۳ و همکاران، ۲۰۰۷: ۵۵) از طرفی مشخص شده است دانش آموزان تیز هوش از راهبرد "ارتقای علاقه" الگوی انگیزشی بیشتر استفاده می کنند. در این راهبرد، افراد تلاش می کنند تا انجام تکالیف تحصیلی را برای خود جالب و لذت بخش سازند هر چند به بهای دشوار تر شدن و وقت گیر تر شدن تکلیف باشد. در تحقیقی که توسط سبحانی نژاد و عابدی با ۱۸۰ دانش آموز متوسطه شهر اصفهان انجام شد این نتیجه حاصل شد که بین راهبردهای یادگیری خود تنظیم و انگیزش پیشرفت تحصیلی با عملکرد تحصیلی ریاضی دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد. یافته های پژوهش های رحمان (۲۰۱۰)، چن (۲۰۰۲) و آکار^۴ (۲۰۱۰) نشان داد که بین راهبردهای یادگیری خود تنظیم و راهبردهای انگیزش برای یادگیری با پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. به بیان دیگر دانشجویان برخوردار از راهبردهای یادگیری خود تنظیم و راهبردهای انگیزش برای یادگیری، از پیشرفت تحصیلی بیشتری برخوردارند. (سبحانی نژاد و عابدی، ۱۳۸۵: ۳۹)

پیشرفت تحصیلی

پیشرفت تحصیلی به عنوان یکی از شاخص های پیشرفت در نظام آموزش و پرورش مفهوم انجام تکالیف و موفقیت دانش آموزان در گذراندن دروس یک پایه تحصیلی مشخص یا موفقیت دانش آموزان در امر یادگیری مطلب درسی است. وجه اختلاف آن افت تحصیلی است که یکی از معضلات نظام آموزش می باشد؛ که به شیوه های گوناگون، از جمله عدم موفقیت دانش آموزان در دستیابی به اهداف مقاطع تحصیلی مربوطه، مردودی و تکرار پایه های تحصیلی به ترک تحصیل زودرس و بیکاری و بلا تکلیفی خود را نشان می دهد (خدیو زاده، ۱۳۹۳: ۲۳).

¹ McClellands

² Hermens

³ Carlo

⁴ Chen & Akar

پیشرفت تحصیلی عبارت است از "مسئول نهایی فرآیند یادگیری فعال که با کمک آموزش فعالیتهای تربیتی انجام می گیرد." (گیج و برلاینر^۱، ۱۳۷۴؛ به نقل از مهدیان، ۱۳۸۵: ۵۳) همچنین، "سرعتی که دانش آموز در تکمیل پایه ها و درجات گوناگون دارد و بر حسب مقدار پیش افتادگی و سرعت یا عقب ماندگی وی اندازه گیری می شود." (رستگاری، ۱۳۹۰: ۵۴).

ابراهیم زاده، می گوید پیشرفت تحصیلی به جلوه ای از جایگاه تحصیلی دانش آموزان اشاره دارد که این جلوه، بیانگر نمره ای برای یک دوره، میانگین نمرات در دوره ای که مربوط به یک موضوع یا میانگین نمرات دوره های مختلف می باشد. برای پیشرفت تحصیلی می توان ملاک های گوناگونی در نظر گرفت که مشهورترین آن میانگین نمرات کلاس می باشد. (سیف، ۱۳۹۲؛ به نقل از پالسون^۲، ۱۹۹۴: ۱۵)

پیشرفت تحصیلی را موفقیت دانش آموزان در یک یا چند موضوع درس معرفی می کند. چنین موفقیت های توسط آزمون های میزان شده تحصیلی، اندازه گیری می شود. (رستگاری، ۱۳۹۰: ۴۵)

همچنین این مفهوم بر پیشرفت در کلاس درس آن طور که در کار مدرسه ارزیابی بشود دلالت دارد. پیشرفت تحصیلی، توانایی آموخته شده یا اکتسابی مانند پیشرفت حاصل در درس به صورت مثال علوم می باشد. (اتکینسون^۳ و همکاران، ۱۹۸۹؛ به نقل از براهنی، ۱۳۸۱: ۵۴)

پیشرفت تحصیلی را معلومات یا مهارت های اکتسابی عمومی یا حضوری در موضوعات درسی که معمولاً به وسیله آزمایش ها یا نشانه هایی و یا هر دو تعریف می کنند، اندازه گیری می شود. (سیف، ۱۳۹۲؛ به نقل از شعاری نژاد، ۱۳۷۵: ۴۳)

نیل به اهداف آموزشی را معمولاً با اصطلاح پیشرفت تحصیلی بیان می کند که اصطلاح مناسبی به نظر می رسد چرا که معیار پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، نمراتی است که آنها از آزمون های معلم ساخته اخذ می کنند. (سیف، ۱۳۹۲؛ به نقل از شعاری نژاد، ۱۳۷۵: ۴۳)

روش شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی است، چون به توصیف متغیرها پرداخته است. از نظر هدف پژوهش کاربردی به شمار می رود، زیرا نتایج آن در آموزش و پرورش کاربرد دارد که به روش پیمایشی انجام شده است مهم ترین مزیت پژوهش های پیمایشی قابلیت تعمیم آنهاست. ابزار گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر، پرسشنامه محقق ساخته است. برای سنجش این سؤال ها از مقیاس پنج گزینه ای لیکرت استفاده شد که یکی از رایج ترین مقیاس های اندازه گیری شمرده می شود. شکل کلی و امتیازبندی این مقیاس در پژوهش حاضر به پنج سطح «۱. کاملاً موافقم، ۲. موافقم، ۳. تاحدی موافقم، ۴. مخالفم، ۵. کاملاً مخالفم» بوده است. روایی ابزار اندازه گیری با بهره مندی از خبرگان و استاد راهنما به تأیید رسید. پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ به ترتیب برابر ۰/۹۲ محاسبه شد که نشان از پایایی قابل قبول ابزار تحقیق دارد، جامعه آماری این پژوهش، کلیه دانش آموزان پسر مقطع متوسطه مدارس دولتی شهرستان زاهدان که در نیمسال اول سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۶ مشغول به تحصیل هستند می باشد که تعداد کل آنها برابر با ۵۲۳۱ نفر می باشد. برای بدست آوردن حجم نمونه از جدول مورگان استفاده شده، حجم نمونه برای جامعه ۵۲۳۱ نفر در جدول مورگان، ۳۹۸ نفر محاسبه شده است، روش نمونه گیری طبقه ای - تصادفی متناسب با حجم بود برای تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار Spss از آمار استنباطی آزمون اسمیرنوف - کولموگروف برای بررسی مفروضات پژوهش (نرمال بودن متغیرها) و از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه برای آزمون فرضیات استفاده گردیده است.

¹ Gay & Brlayner

² Paulson

³ Atkinson

یافته های استنباطی تحقیق

آزمون فرضیات

در این قسمت با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه به بررسی تحلیلی فرضیات تحقیق می پردازیم.

فرضیه اول: بین عوامل خانوادگی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه وجود دارد.

برای بررسی فرضیه، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که ضرایب آن در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱: ضریب همبستگی عوامل خانوادگی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

متغیر	پیشرفت تحصیلی	
عوامل خانوادگی	مقدار ضریب همبستگی	۰/۳۷۲
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

بر اساس یافته های جدول فوق، بین عوامل خانوادگی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($p < 0/01$) که به این معناست چنانچه دانش آموزان از محیط خانوادگی خوب و مساعدی برخوردار باشند می توان انتظار داشت که پیشرفت تحصیلی آنان نیز بهبود پیدا کند.

فرضیه دوم: بین عوامل فردی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه وجود دارد.

برای بررسی فرضیه، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که ضرایب آن در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲: ضریب همبستگی عوامل فردی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

متغیر	پیشرفت تحصیلی	
عوامل فردی	مقدار ضریب همبستگی	۰/۳۲۳
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

بر اساس یافته های جدول فوق، بین عوامل فردی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($p < 0/01$) که به این معناست چنانچه دانش آموزان از ویژگی ها و توانایی های فردی مناسبی مثل سخت کوشی، انگیزه و علاقه برخوردار باشند می توان انتظار داشت که پیشرفت تحصیلی آنان نیز بهبود پیدا کند.

فرضیه سوم: بین عوامل اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه وجود دارد.

برای بررسی فرضیه، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که ضرایب آن در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳: ضریب همبستگی عوامل اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

متغیر	پیشرفت تحصیلی	
عوامل اجتماعی	مقدار ضریب همبستگی	۰/۲۴۶
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

بر اساس یافته‌های جدول فوق، بین عوامل اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($p < 0/01$) که به این معناست چنانچه دانش‌آموزان از یک محیط اجتماعی خوب و مساعدی برخوردار باشند می‌توان انتظار داشت که پیشرفت تحصیلی آنان نیز بهبود پیدا کند.

فرضیه چهارم: بین عوامل آموزشی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

برای بررسی فرضیه، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که ضرایب آن در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۴: ضریب همبستگی عوامل آموزشی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان

متغیر	پیشرفت تحصیلی
عوامل آموزشی	مقدار ضریب همبستگی
	سطح معناداری
	۰/۲۸۴
	۰/۰۰۰

بر اساس یافته‌های جدول فوق، بین عوامل آموزشی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($p < 0/01$) که به این معناست چنانچه دانش‌آموزان از یک محیط آموزشی خوب و مساعدی برخوردار باشند می‌توان انتظار داشت که پیشرفت تحصیلی آنان نیز بهبود پیدا کند.

فرضیه پنجم: عوامل خانوادگی، فردی، اجتماعی و آموزشی توان پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را دارند.

برای بررسی این فرضیه از آزمون رگرسیون چندگانه استفاده شد که یافته‌های آن در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵: خلاصه تحلیل رگرسیون برای پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان بر اساس عوامل پیشرفت

تحصیلی

سطح معناداری	مقدار تی	ضرایب استاندارد	ضرایب غیر استاندارد		مقدار ثابت
		بتا	انحراف خطا	ضریب رگرسیونی	
۰/۰۰۰	۱۳/۶۴		۰/۷۹۴	۱۰/۸۳۹	
۰/۰۰۰	۴/۳۵	۰/۲۵۷	۰/۰۱۲	۰/۰۵۲	عوامل خانوادگی
۰/۶۰۹	۰/۵۱۲	۰/۰۳۰	۰/۰۳۳	۰/۰۱۷	عوامل اجتماعی
۰/۰۴۷	۱/۹۹	۰/۱۲۲	۰/۰۳۶	۰/۰۷۱	عوامل فردی
۰/۰۳۹	۲/۰۷	۰/۱۲۳	۰/۰۱۹	۰/۰۳۹	عوامل آموزشی
۰/۰۰۰ = سطح معناداری ۱۹/۰۰۰ = واریانس ۰/۱۷۷ = ضریب تبیین ۰/۴۲۱ = ضریب همبستگی چندگانه					

بر اساس جدول فوق مقدار واریانس در سطح ۰/۰۰۰ معنادار است؛ بنابراین فرض صفر " رگرسیون معنادار نیست" با اطمینان بالای ۰/۹۹ رد می‌شود و پذیرفته می‌شود که مدل رگرسیون خطی از برازش مطلوب برخوردار است. بر اساس مدل رگرسیون، مقدار ضریب تبیین برابر با ۰/۱۷۷ می‌باشد که به این معناست عوامل چهارگانه پیشرفت تحصیلی (عوامل خانوادگی؛ فردی؛ اجتماعی و آموزشی) ۱۷/۷ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کنند. همچنین از بین عوامل تاثیرگذار به ترتیب عوامل خانوادگی با مقدار β (۰/۲۵۷)، عوامل آموزشی با مقدار β (۰/۱۲۳) و عوامل فردی با مقدار β (۰/۱۲۲) از

بیشترین توان پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان برخوردار بوده‌اند ($P < 0.05$)؛ بنابراین می‌توان فرمول رگرسیون را این گونه نوشت:

$$\hat{Y} = a + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3$$

پیشرفت تحصیلی = $(10/839) + X(0/047)$ عوامل خانوادگی + $X(0/071)$ عوامل فردی + $X(0/039)$ عوامل آموزشی.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف نقش عوامل انگیزشی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه مدارس دولتی شهرستان زاهدان انجام پذیرفته است؛ نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که عوامل انگیزشی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه مدارس دولتی شهرستان زاهدان تاثیر مثبت و معناداری دارد. با توجه به نتایج تحقیق پیشنهادهای به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- با توجه به یافته اول پژوهش (نقش عوامل خانوادگی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان) توسعه سوادآموزی والدین، تامین مشاور خانوادگی برای حل و فصل مشکلات خانوادگی، همکاری والدین با کودک در انجام تکالیف درسی و استمرار ارتباط والدین با مدرسه پیشنهاد می‌گردد.
- با توجه به یافته دوم پژوهش (نقش عوامل فردی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان) برگزاری آزمون‌های هوش و استعداد قبل از شروع سال تحصیلی و تشویق توانایی و خودباوری دانش‌آموزان پیشنهاد می‌گردد.
- با توجه به یافته سوم پژوهش (نقش عوامل اجتماعی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان) توزیع برابر فرصت‌های آموزشی برای دختران و پسران، تاکید شدید مسولان محلی و استانی بر ادامه تحصیل اکثر کودکان و جلوگیری از ازدواج زودرس، توسعه نگرش مثبت اهالی به سواد و افراد با سواد، توسعه فرهنگ مطالعه در بین اهالی خانواده و منطقه و عدم تعصبات محلی به ادامه تحصیل دختران پیشنهاد می‌گردد.
- با توجه به یافته چهارم پژوهش (نقش عوامل آموزشی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان) گزینش معلمان دلسوز و متعهد، تسلط معلم بر محتوای درسی، وجود فضا و امکانات و تجهیزات آموزشی مناسب پیشنهاد می‌گردد.

منابع

۱. بخشی، خداداد (۱۳۹۲). روانشناسی رفتار انسانی، انتشارات پرشکوه: تهران.
۲. بیکر، ترزال (۱۳۸۹). روش تحقیق نظری در علوم اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، انتشارات دانشگاه پیام نور: تهران.
۳. استکی، مهناز؛ کوشکی، شیرین و واعظ، الهام (۱۳۸۹). رابطه سبک‌های تفکر و انگیزش پیشرفت با پیشرفت تحصیلی ریاضی در دانش‌آموزان، مجله تحقیقات روانشناختی، شماره ۶.
۴. اکبری، علی اصغر. (۱۳۷۲). طرح‌پردیس مرکزی ملی تحقیقات مهندسی ژنتیک و تکنولوژی زیستی. دانشگاه تهران.
۵. پورکاظمی، محمد (۱۳۹۲) عوامل موثر بر پیشرفت دانشجویان، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، سال ۳ شماره ۴: تهران.
۶. دلاورپور، محمدآقا (۱۳۸۶) پیش‌بینی آگاهی فراشناختی و پیشرفت تحصیلی بر اساس جهت‌گیری هدف پیشرفت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روانشناختی، دانشگاه شیراز.
۷. حجازی، الهه (۱۳۹۰)، الگوی پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی ریاضی: نقش اهداف پیشرفت و ابعاد درگیری تحصیلی، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۲۸.
۸. حسین پور، مریم (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین علاقه مندی به رشته تحصیلی و پیشرفت تحصیلی در دروس مهارتی دانش‌آموزان سال سوم هنرستان‌های کاردانش شهرستان محمودآباد مازندران در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷، فصلنامه علمی پژوهشی رشد، دوره پنجم، شماره ۴.

۹. خدیوزاده، صمد (۱۳۹۳). راهبردهای مطالعه و یادگیری دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مشهد و ارتباط آن با ویژگی های فردی و سوابق تحصیلی آن ها، نشریه آموزش در علوم پزشکی، شماره ۴.
۱۰. مصیبی، بهاره و صادقی-تیا (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر در میزان انگیزه دانش-آموزان و تاثیر آن بر میزان یادگیری، دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی.
۱۱. دلاور، علی (۱۳۹۱)، مبانی نظری علمی پژوهش، انتشارات رشد.
۱۲. دوکا، ملودی (۱۳۸۹)، عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی، نهمین کنفرانس آموزش ریاضی ایران، شهریور ۱۳۸۷، زاهدان.
۱۳. دوواس، دی. ای (۱۳۸۹). روش پیمایش در تحقیق اجتماعی، ترجمه مریم رفعت جاه و رخساره کاظم، انتشارات مرکز ترجمه و نشر کتاب: تهران.
۱۴. رستگار خالد، امیر (۱۳۹۰)، تفاوت های جنستی در انگیزش و پیشرفت تحصیلی، فصلنامه شورای فرهنگی و اجتماعی زنان، سال سیزدهم، شماره ۴.
۱۵. رستگاری، احمد (۱۳۹۰). رابطه ی باورهای هوشی و پیشرفت تحصیلی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران: تهران.
۱۶. رودباری، مسعود و واحدی، آزاده (۱۳۹۲)، تعیین عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران، فصلنامه علمی-پژوهشی طب و تزکیه، شماره ۳.
۱۷. زلالی، بهروز و قربانی، فاطمه (۱۳۹۳). مقایسه انگیزش تحصیلی و اشتیاق به مدرسه در دانش آموزان با و بدون نارساخوانی، مجله علمی پژوهشی ناتوانی های یادگیری، دوره ۳، شماره ۵۸.
۱۸. ساروخانی، باقر. (۱۳۹۲)، روش های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۱۹. سبحانی نژاد، مهدی و عابدی، احمد (۱۳۸۵) بررسی رابطه بین راهبردهای یادگیری خود - تنظیم و انگیزش پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره متوسط شهر اصفهان با عملکرد تحصیلی آنان در درس ریاضی، پژوهش های نوین روانشناختی (روانشناسی دانشگاه تبریز): بهار ۱۳۸۵، دوره ۱، شماره ۱
۲۰. سیف؛ علی اکبر، (۱۳۹۲)، روانشناسی پرورشی، تهران، انتشارات دوران.
۲۱. صمدی، معصومه (۱۳۹۰)، تاثیر روش های تربیتی و خودتنظیمی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی، فصلنامه تازه های علوم شناختی، سال نهم، شماره ۱.
۲۲. نیکبخت، الهام؛ عبدخدائی، محمدسعید و حسن آبادی، حسین (۱۳۹۲)، اثربخشی واقعیت درمانی گروهی بر افزایش انگیزش تحصیلی و کاهش اهمال کاری تحصیلی دانش آموزان، مجله پژوهش های روان شناسی بالینی و مشاوره، سال ۳۰، شماره ۲: ۹۴-۸۱.
۲۳. عطادخت، اکبر؛ محمدی، عیسی و بشرپور، سجاد (۱۳۹۴)، بررسی اهمال کاری تحصیلی بر اساس متغیرهای جمعیت شناختی و رابطه آن با انگیزش پیشرفت و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دبیرستانی، مجله روان شناسی مدرسهریال دوره ۴، شماره ۲: ۶۸-۵۵.
۲۴. فولادچنگ، محبوبه (۱۳۸۲)، بررسی باورهای خودکارآمدی دختران دانش آموز فارس و ارائه راهکارهای مناسب، مجموعه مقالات هفته پژوهش سازمان آموزش و پرورش.
۲۵. نورشاهی، نسرين (۱۳۹۲). محاسبه نرخ افت تحصیلی با تاکید بر طول مدت تحصیل دانشجویان مقطع کارشناسی حضوری دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی، طرح پژوهشی موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
۲۶. کاووسیان، جواد؛ فراهانی، محمدنقی؛ کدیور، پروین؛ هومن، عباس؛ شهرآرای، مهرداد و فرزاد، ولی اله (۱۳۸۶)، پژوهش های نوین روانشناختی (روانشناسی دانشگاه تبریز)، دوره ۲، شماره ۸: ۸۱-۱۰۴.

۲۷. ظهیری ناو، بیژن؛ رجبی، سوران (۱۳۸۸). بررسی ارتباط گروهی از متغیرها با کاهش انگیزش تحصیلی دانشجویان

رشته ی زبان و ادبیات فارسی، مجله دانشور رفتار، سال شانزدهم، شماره ۳۶

28. A. Bandura, " Self-efficacy: The exercise of control" New York: Freeman, 1997.
29. A. Brown, D. R. Clasen and S. A. Eicher, (2011) " Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents" *Developmental Psychology*, 2011, pp.22(4), 521-530.
30. A. Carr, "positive psychology" Hove: Brunner-Rout ledge, 2004.
31. A. H. Nordtveit, "Western and Chinese development discourses: Education, growth and sustainability" *International Journal of Educational Development*, 2009, V 29, 2, pp.157-165.
32. A. Peir' o, "Happiness, satisfaction and socio-economic conditions: Some international evidence" *The Journal of Socio-Economics*, 2006, 35, pp. 348-365
33. Areepattamannil, S. (2011). *Academic Self-Concept, Academic Motivation, Academic Engagment, And Academic Achievement: A Mixed Methods Study of Indian Adolesents in Canada And India (Unpublished Doctor of Philosophy)*. Kingston. Queen's University.
34. Chen, K. C., & Jang, S. J. (2010). *Motivation in online learning: Testing a model of self determination theory*.
35. Clark, M. H., & Schroth, C. A. (2010). *Examining relationships between academic motivation and personality* *Journal of Computers in Human Behavior*, 26, 741-75.
36. Lee, c. (2010). *The Effect of Learning Motivation, Total Quality Teaching and Peer-Assisted Learning on Study Achievement: Empirical Analysis from Vocational Universities or Colleges' students in Taiwan*. *The Journal of Human Resource and Adult Learning*, 6(2), 56-73.

Investigating the role of motivational factors on male students' educational advancement in public high schools of Zahedan

Hossein Mir¹, Habibullah Kord²

1. *M.A. of Sociology, Faculty of Political Rights and Sciences, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.*

2. *PhD. of curriculum studies, Pardis Resalat, Farhangian University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran*

Abstract

The purpose of the present study is to investigate the role of motivational factors on high school male students' educational development in Zahedan public schools. Research method is descriptive-correlation. The statistical population of the present study includes all the high school students of Zahedan public high schools who are studying during 1395-96 educational year and their number was tantamount to 5231 subjects and 398 subjects were selected as the statistical population through Morgan Table and random-stratified sampling commensurate with the size. Research instrument was researcher made questionnaire based on Likert scale and facial and content validity were used for determining the validity and Cronbach's alpha was used for determining the dependability of the questionnaire which was calculated as 0/92 and Pearson Correlation Coefficient and multiple regression was used for hypothesis testing. Results showed that motivational factors had positive and significant effect boy high school students of Zahedan in Zahedan public schools.

Keywords: Family factors, individual factors, social factors, institutional factors, Educational development, students, public schools, Zahedan

---